

VJERA U SVAKODNEVNICI

Mustafa HASANI

Iščitavajući novi nastavni plan i program (NPP) vjeronauke nameće se opća ocjena da teme fikha nisu dominantne. Naime, ako se provjeri broj ajeta pravne naravi onda su alimi koji su ih brojali došli do zapanjujuće brojke od svega 500, što u procentima iznosi zaista manji dio Allahove Knjige koja je uputa cijelom čovječanstvu.

Iako se kroz literaturu koja se objavljuje kod nas često nameće ocjena da fikhske teme dominiraju treba promovirati pristup koji i teme prava dovode u kontekst onoga što je svrha a što sredstvo.

Nekada pisanja i predavanja o namazu na kraju ostavljaju dojam da je namaz sam sebi cilj, a ne da je temeljni ibadet. I koliko god da je poseban, uzvišen, što potvrđuje i činjenica da je jedini ibadet propisan na nebesima, on je samo ibadet i u razumijevanju islama on je sredstvo a ne cilj. Naravno, kad ovo kažemo pri tome uopće ne relativiziramo važnost i ulogu namaza.

Teme iz prava i treba dovoditi u opći kontekst. U pravu se kaže da svaka pravna norma, svako pravilo štiti određenu vrijednost, prema tome pravilo nije samo sebi cilj, nego ga

treba dovesti u ovaj funkcionalni kontekst. Što je vrijednost koja se štiti veća, važnija, time je štiti, i više obezbjeđuju pravne norme koje mi izražavamo terminima farz, haram, veliki grijeh pa i izlazak iz dina. Ilustracija radi, islam uči o pet zaštićenih vrijednosti: vjera, život, čast, imetak i pamet.

Svaku od ovih vrijednosti koje su zagarantirane svakom čovjeku bez obzira na njegovo opredjeljenje štite pravila iz domena hududa ili krivičnih sankcija. Pa tako, vjeru štiti had za apostaziju, život se štiti propisima o krvnim deliktima za ubistvo, čast i porodica se štite propisima o potvori, imetak hadom o krađi, pamet sankcijom protiv opojnih sredstava, alkohol, droga i sl.

Da vas podsjetimo, hadovi su takve sankcije čiji prekršaji su opisani u Kur'anu a i sankcije su određene Kur'anom tj. Uzvišeni Allah je i opis radnje i sankciju sam opisao. Jedini izuzetak je sankcija za alkohol ali prema stavu uleme i sankcija za alkoholiziranje ili opijanje spada u domen hududa.

Vrijednosti na kojima počiva društvo štite se najstrožijim propisima u ovim slučajevima

* Fragmenti iz predavanja održanog na seminaru "Uvođenje u primjenu novog nastavnog plana i programa srednjoškolske islamske vjeronauke". Seminar održan 2. septembra 2006. godine u Zenici za vjeroučitelje srednjih škola. Uz suglasnost autora rad je skraćen i prilagođen za publikovanje.

sankcijama. I koliko god je tačna definicija prava kao skupa pravnih normi, toliko je važno istaći ili ponuditi odgovor na pitanje zašto te pravne norme, jer se obraćamo srednjoškolcima a ne studentima prava, a njih želimo podučiti da pravila islamskog prava usvoje kao svoja vlastita pravila.

Saobraćajni znak nije postavljen kako bi policija imala argument na sudu da kazni prekršioca pravila iz saobraćajnog znaka nego se njime reguliše pravilno ponašanje svih sudionika u saobraćaju, kako bi uživali prije svega u sigurnosti, a zatim i u svemu ostalom. Treba znati da je jedina stvar koju je Uzvišeni Allah sebi propisao Milost, a ne kazna, te prema tome propisi nemaju za cilj da kazne i opterete čovjeka nego ga uče ili vode stvarnim vrijednostima koje imaju efekta ne samo na Ahiretu već i na Dunjaluku. Ni roditelj ne disciplinira svoje dijete iz želje da ga kazni već da usmjeri onome što je bolje, a jedno od značenja riječi Rab jeste Odgajatelj.

Smatramo da nam treba jedan obuhvatan pristup u prezentiranju islamskog učenja pod kojim mislimo na cjelinu.

Metoda cjeline

Način na koji je tretirana *čistoća* u novom NPP veoma je uspio. Izuzetno je važno uvesti učenike u opći kontekst islamskog tretiranja čistoće koji iako se tretira obredna ili fizička čistoće treba naglasiti da je to jedna od čistoća, i da nakon te čistoće slijedi čistoća ishrane, čistoća zarade i imetka, do onih viših razina čistoće poput čistoće jezika ili govora, čistoće namjere ili opredjeljena, i na kraju čistoće srca kao temeljne prepostavke za puno življenje vjere. Tek u ovom odnosu mladom čovjeku otkrivamo duboke smislove određenih propisa dovodeći ih u kontekst cjeline, ali ga podučavamo i kompleksnosti njegove uloge, te međusobne povezonosti našeg djelovanja.

Svi vidovi čistoće međusobno utječu, ostavljaju traga, djeluju u konačnici na čovjeka i njegovu čistoću, odnosno potpunu predanost. Naime, učimo mladog čovjeka šta je podvojena ličnost kada ispunjava jedan segment, jedan vid čistoće, a zanemaruje drugi.

Ovim metodom izlaganja, metodom cjeline, dovodimo u kontekst pojedinačne propise vjere koji naizgled i nemaju neku vezu sa ukupnim vrijednostima kojima islam uči. Tako namaz treba da ima vezu ili utjecaj na društvenu stvarnost, na posao, napor da izabrani supružnik bude i musliman ima utjecaja na sretan brak i porodicu, post treba da bude prepoznatljiv u smislu mnogobrojnih hadisa o tome u kojima onaj ko ogovara i radi ružne poslove i ne posti u pravom smislu riječi.

Ali, kako razumijevamo ovu situaciju ovdje postoji opasnost od toga da djecu učimo da postanu vjerski policajci ili dušebrižnici, ribari ljudskih duša.

Dušebrižništvo može da bude pozitivno i ono je čak i pohvalno ako je okrenuto prema sebi unutra, ali je na žalost ono u principu okrenuto prema drugim ljudima, i drugima se nalaze mahane i primjedbe a da se ne analizira vlastita pozicija.

Da bi se izbjegla ova zamka i da bi ove usporedbe i analize očitavanja vjere u svakodnevnicu bile objektivne potrebno je naglašavati da pristup cjelini ukazuje na kompleksnost čovjeka i da u svemu tome pa ni vjernik ne odgovara uvijek adekvatno shodno propisima vjere. Živjeti u vjeri znači i grijehiti i greška je primjerena svakom čovjeku. Zašto se treba čistiti? Od čega se čistiti? Život nije statičan, postoje usponi i padovi. Mi podučavamo da bude više uspona. Podučavamo oprost u grešaka i grijehova.

Toliko je ajeta kao i hadisa koji govore o oprost u, jer Allah je onaj koji prašta, i to je jedno od njegovih *Lijepih imena*. Na kraju, svi ibadeti su vidovi čistoće. Ovaj odnos prema grijehu Božiji Poslanik, a. s., je opisao u poznatom hadisu kojeg prenosi Et-Tirmizi, o odnosu vjernika i grijehnika prema istome. Grijehnik kad učini grijeh prema tome se odnosi tako kao da mu muha padne na nos pa će je lahko otjerati rukom, dok vjernik osjeća počinjeni grijeh kao da će se brdo pod kojim sjedi svakog trenutka svaliti na njega.

Prema tome nije u pitanju hoće li vjernik počiniti grijeh i biti iskušavan grijehom nego je problem ili razlika između vjernika i drugih u izgrađenom odnosu, osjećanju prema njemu i reakciji na njega.

Imajući sve to u vidu, čini se da je u NPP tema o čistoći adekvatno zaokružena sa islamskim učenjem o ekologiji, kao konkretan odraz vlastite unutarnje čistoće. Međutim, metod cjeline nije zaokružen samo navođenjem svih oblika čistoća već se zaokružuje ili vodi ka jačanju vjere u Allaha, dž. š. To je konačni cilj. Jer ako i vjeronauku svedemo na informativnu razinu onda nema razlike između vjeronauke i fizike i drugih predmeta, ali ako sve to izložimo, kazano jezikom srednjoškolca, imali jaču konekciju sa Uzvišenim Allahom, tek tada zadovoljavamo cjelinu o kojoj govorimo.

Evidentno je da je u toku obrade nekih tema radi specifičnosti građe, gdje su nabranjanja radnji ili propisa, klasifikacija, recimo namaski farzovi teško naći trenutak gdje će se ukazati na ovu sržnu odrednicu, ali je moguće i nju treba uvijek imati na umu. To će biti rezultat našeg uspjeha i djeca će to prepoznati i slušati će nas.

Napomene o sadržini

1. Kada je u pitanju sadržina pravnih tema želimo naglasiti da se, ipak, treba voditi računa da se uspostavi adekvatan balans između onoga što im govorimo o vrijednostima i značaju pojedinih radnji i onoga čemu ih podučavamo iz domena fikha o propisima. Vi dobijate djecu koja su prošla vjeronauku iz osnovnih škola, dio njih je prošao mektebe, ali bez obzira jedan dio sadržaja koji im prezentirate treba biti i podsjećanje ili upoznavanje sa propisima. Smatramo da je jako važno djeci govoriti kada je riječ o čistoći kada se trebaju kupati. Na žalost, kako živimo u tranziciji taj proces preživljavaju i naše porodice.

Mnogi roditelji danas ne govore sa svojom djecom o tome, mnogima je drago da vjeroučitelj preuzme tu njihovu ulogu, jer se oni kobajagi stide, ali i ne znaju propise. Također, treba stvari i pojave imenovati onakvim kakve one jesu, jer naša djeca, prema analizama i istraživanjima imaju i različitog ličnog iskustva, a dijelom i seksualnog. Biti otvoren znači učiti djecu da prirodne pojave prihvate normalno, ali u isto vrijeme ih učiti onim moralnim vrijednostima koje uči islam.

Učionica je mjesto za tu vrstu učenja a ne park, časopisi ili neki drugi mediji. U islamu nema tabua, i Allah je objavio vjeru da bi se ljudi oslobodili tabua, mitova.

Kada govorimo o braku djecu treba uputiti i na uvjete za brak, i na zaruke, a ne samo na važnost braka. Tako tema o dostojnosti muža može poslužiti kao izvanredan primjer da se sa djecom povede razgovor o tome ko je kome dostojan, šta je to slika i prilika, šta to treba vrednovati kod traženja supruga ili supruge, koje su to vrijednosti koje treba apostrofirati. Prof. dr. Mehmed Begović napisao je rad u kojem je analizirao poznatu bh. poemu "Hasanaginica" kroz prizmu šerijatskog tretiranja ovog uvjeta o dostojnosti muža. To je izvanredan spoj kulturnog naslijeđa, islamskog učenja i stvarnosti.

2. S obzirom da se tretiraju fikhske teme smatramo da djecu ne treba zbunjivati različitim mezhebskim stavovima. Prema tome, držimo se hanefijske pravne škole i naše tradicije. Nije dopušteno da djeci iznosimo različita mezhebska stajališta i da između njih odabiremo jedno. Takav pristup imaju studenti na komparativnom pravu i to studenti na fakultetima za šerijatsko pravo. Djeci srednjoškolskog uzrasta treba davati gotova rješenja, osobito što u NPP ne postoje teme o mezhebima i različitoj pravnoj praksi.

3. Fikh spada u praktičnu nauku. Prema poznatim podjelama nauka, poput one Gazalijeve, nauke se dijele na temeljne ili fundamentalne i praktične. Fundamentalne su akaid, tefsir, hadis, dok fikh spada u praktične, a Gazali bi kazao ovodunjalučke nauke. Na dunjaluku mi smo organizirani u Islamsku zajednicu. U fikhu su često tretira autoritet islamske vlasti što je kod nas Islamska zajednica. Određivanje nisaba zekata i svega što se sprovodi kao akcija zekata, početak ramazana ili određivanje takvima i sl., dio su poslova koji uređuje Islamska zajednica. Autoritet Islamske zajednice ne treba biti dovođen u pitanje kod djece. U najmanju ruku neprimjereno je, muslimanu nedolično, da nastavnik vlastiti autoritet kod učenika gradi nipodaštavajući lokalnog imama jer ovaj nema neke stručne spremne, a dotični je ušao u školu da predaje vjeronauku preporukom ili saglasnišću

dotičnog imama. Učenik može doći u školu sa stavom ili pričom protiv Islamske zajednice ali ne može otići kući sa takvom stavom. Kako očekivati sutra od dotičnog djeteta da bude član IZ, da bude uključen u radu džemata i u strukturama IZ. Nužno je graditi povjerenje u IZ kao i u druge institucije. Stoga, pitanje registracije braka u Medžlisu IZ, nije samo fikšno pitanje ili ne trebamo mu pristupati samo na osnovu nekih knjiga pisanih isključivo sa pozicija šerijatskog prava nego trebamo jasno reći djeci da je brak važan ne samo kod Allaha, dž. š., nego i kod ljudi, pa ga treba registrirati u IZ.

Istraživanja

Pregledajući novi nastavni plan i program i upute koje su date u relizaciji nastavnih cjelina primjetne su sugestije koje se odnose na ankete te pisanje radova na određene teme. Takav pristup jako važan i nužan. Svi oni koji su imali priliku pročitati knjigu *Vodič za muslimanski brak* Rukayye Waris Maqsud, sjećaju se da je na prvoj stranici od čitaoca tražila da pogleda brakove oko sebe i da ih analizira.

Smatramo izuzetno važnim da se djeca susretnu sa stvarnošću, da se zapitaju kakav je brak njihovih roditelja, tetaka, komšija. Šta su to razlozi da je jedan brak uspješan a šta, opet, razlozi pa je drugi brak totalna katastrofa?

Jedan ciklus tema se bavi pitanjem ljudskih prava, a akcenat je dat na pitanje tretmana žene i njenih prava. Prošle godine smo sa studentima radili na projektu u kojem su oni obilazili institucije i organizacije, vladine i nevladine, koje se u svom programu bave pitanjima ženskih prava. Nemojmo zanemariti temu porodičnog nasilja, muškog prije svega ali i ženskog. Neka djeca kažu da li u porodicama koje oni prate ima vidova nasilja, ali ne samo sa ciljem da se registruje takvo stanje, nego da se otvori mogućnost da djeca tragaju za rješenjima i da sami dođu do zaključka da su rješenja koja islam nudi zaista pravedna, izvodljiva i dobra. Tek tada ponuđena rješenja imaju efekta i postaju dio njihovog sistema vrijednosti.

Djeci treba da primjete i jasno kažu da to što u Šerićima neki ljudi ne dozvoljavaju djevojčicama da se školuju (opravdavajući takav

stav islamom) ili da je u nekim muslimanskim zemljama ženama zabranjeno da voze pa čak i da sjede na prednjem sjedištu - stvar običaja i lokalnih tradicija, a ne islama. Ali, prije toga trebalo bi djeci dati priliku da ispituju obrazovnu strukturu ženske populacije. Okrenimo se oko sebe.

Svima nam je poznata obrazovna strukturu roditelja. Ko je odgovoran za to - islam ili je to naša tradicija? Ko je odgovoran za činjenicu da su većina majki – roditeljki – muslimanki – danas domaćice sa osmogodišnjom školom ili manje od toga? Da li razloge treba tražiti u činjenici što smo muslimani ili su razlozi neke druge prirode?

Nedavno je Mirsad Đerzić, student FIN-a, spremajući se za hutbu u povodu mevluda Allahovog Poslanika, a. s., napravio malu anketu sa jednim pitanjem: Šta je to sunnet? Većina je odgovorila da je to sunećenje, zatim manji broj da je to ono što se klanja uz farzove, treći su rekli sunetluk ili brada i na kraju rijetki su rekli da je to praksa Božijeg Poslanika, a. s. To je naša stvarnost, naše ogledalo i kako god da je ono je naše! "Istina se saznaje na osnovu činjenica" – kaže se u jednoj kineskoj poslovi, koju Muhamed Mahatir koristi u jednom od svojih predavanja o globalizaciji, a ne na osnovu želja, htijenja, osjećanja i vizija.

Anketama i promišljanjem situacije razvija se svijest o vlastitoj poziciji, o vlastitoj mogućnosti i korektnom odnosu.

U drugoj poslovi koju koristi spomenuti mislilac se kaže da nije važno da li je mačka bijela ili crna ako hvata miševе. Ta mudrost konkretnoga i korisnoga jeste sročena u dovi Božijeg poslanika, a. s.: "Bože, sačuvaj me od znanja od kojeg nemam koristi!"

Stalnim osluškivanjem naše stvarnosti učiniti ćemo da nastava vjeronauke postane aktuelna, korisna i smisljena i atraktivna. Na taj način suprotstaviti ćemo se osudama i utiscima da se u prezentaciji islamskog učenja oslanjamo samo na vrijeme Allahovog Poslanika, a. s., i njegovih ashaba. Kao da su samo ti davnašnji primjeri stvarni, odnosno, kao da se ono o čemu govori vjeronauka davno desilo i da je daleko.

Summary

RELIGION IN AN EVERYDAY LIFE

Mustafa Hasani

Reading through the new educational program for religious education we note that Islamic jurisprudence (Fikh) subjects are not dominant and that this approach should be further promoted. If we check on the number of verses (Ayat) that deal with legal issues, we are faced with a striking figure of only 500, which is indeed a very small portion of Allah's book, meant to be a guidance for the mankind.

Even though the published literature gives out impression that Fikh subjects dominate, we should promote an approach that legal issues too should be put into a context of what is the end purpose and what is just the means of achieving it.

By constantly paying attention to the reality that surrounds us, we will make the religious education contemporary, useful and attractive. This article deals with issues of how to present Fikh in religious education, giving some pointers as to the direction in which this presentation should go so as to make it more efficient and suitable for children of that age.

موجز

الدين في حياتنا اليومية

مصطفى حساني

يلاحظ المطلع على المنهاج والبرنامج التدريسي لمادة التربية الدينية تراجع المسائل الفقهية، وأنه ينبغي إصلاح هذا الحال. إن الباحث في آيات الأحكام في القرآن الكريم يجدها لا تزيد في مجموعها على 500 آية، وهذا يمثل جزءا صغيرا من كتاب الله عز وجل الذي أنزل هدى للعالمين.

وبالرغم من أن المسائل الفقهية تطغى على ما يكتب وينشر عندنا، إلا أنه لا بد من إتباع الأسلوب الذي يميز بين ما هو مقصود من المسائل الفقهية وما هو وسيلة.

إننا نستطيع بالمتابعة المستمرة لواقعنا أن نجعل تدريس مادة التربية الدينية أمرا حيويا ومفيدا وممتعا. إن هذا المقال يبحث مسألة عرض المسائل الفقهية في مادة التربية الدينية، مع تقديم بعد الإرشادات عن المسار الذي يمكن أن يجعل هذا العرض أكثر فاعلية وملائمة للأطفال.